

8. The Cyber (Sanctions) (EU Exit) Regulations 2020. Legislation.gov.uk. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukxi/2020/597/contents/made>
9. US imposes sanctions on Russia over cyber-attacks. BBC News. 16.04.2021. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-56755484>
10. Bogdanova I., Callo-Müller M. Unilateral Economic Sanctions to Deter and Punish Cyber-Attacks: Are They Here to Stay? EJIL:Talk. 07.12.2021. URL: <https://www.ejiltalk.org/unilateral-economic-sanctions-to-deter-and-punish-cyber-attacks-are-they-here-to-stay/>
11. Milmo D. Anonymous: the hacker collective that has declared cyberwar on Russia. The Guardian. 27.02.2022. URL: <https://www.theguardian.com/world/2022/feb/27/anonymous-the-hacker-collective-that-has-declared-cyberwar-on-russia>

УДК 32.019.51:791.2](470+571)

АНТИУКРАЇНСЬКА ПРОПАГАНДА В СУЧАСНОМУ РОСІЙСЬКОМУ ІСТОРИЧНОМУ КІНЕМАТОГРАФІ

А. О. Семеній

Анотація. У даній роботі розглядається втілення образу українця в сучасному російському історичному кінематографі, його трансформація та основні теми. Аналізується низка російських фільмів на предмет антиукраїнської пропаганди та її основних методів. З'ясовується реакція українського суспільства на відверту ксенофобію в російських фільмах. Специфіка дослідження теми передбачає застосування загальнонаукових (дослідницького, аналітико-синтетичного, узагальнення) та спеціальних історичних (проблемно-хронологічного, історико-порівняльного, історико-генетичного) методів.

Ключові слова: кінематограф, націоналіст, війна, пропаганда, міф.

Відразу зі своєю появою кінематограф став одним з найефективніших засобів державної пропаганди. З приходом до влади більшовиків кіноресурс використовувався на максимум, а пропагандистська машина працювала з неймовірною потужністю. Проте і після розпаду Радянського Союзу ситуація майже не змінилася – влада Російської Федерації продовжує використовувати фільми у власних цілях, а контроль за кінотовиробництвом з кожним роком лише зростає.

Питання російсько-української інформаційної війни загалом та у кіно зокрема висвітлено переважно у вітчизняних працях. Зокрема, це аналітична доповідь «Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії» колективу науковців під головуванням А. Баровської [9], монографія О. С. Власюка «Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни» [4], статті Д. О. Ковалю та Т. Р. Короткого [10], У. Коруц [11], С. П. Сегеди та В. П. Шевчука [18], О. Семенової [19].

У кінематографі найпоширенішою тематикою, яка найбільш підтримується державою, залишається історико-патріотична. Російська влада виховує нові покоління патріотичних мас, і кінематограф, як найпопулярніший вид мистецтва, допомагає йому в цьому. Окреме місце в цій ніші зайняло зображення українців. Важливо відзначити, що з часів розпаду СРСР відбулася певна еволюція в образі «українця». Якщо раніше він зображався неосвіченим, часто нерозумним меншим братом, поширюючи серед глядачів тезу про меншовартість українського народу, то в сучасному російському історичному кіно українці часто постають підступними, жорстокими, хоч і досі неосвіченими, ворогами. Володимир Цибулько зазначає: «Для Росії дуже важливим є телебачення, де росіянам весь час розказують, хто є українці. Російська людина вірить телевізору, вірить друкованому слову, вірить в існування ворогів» [5].

У зв'язку з новим етапом російсько-української війни та повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну залишається актуальним аналіз підготовки російського населення до війни проти українського народу за допомогою кінопропаганди.

У 2008 році у широкий прокат виходить стрічка режисера А. Кравчука «Адмірал» [21], про яку влучно написав І. Грабович: «Це чудова ілюстрація до потуг сьогоденної Росії відновити свою велич. Путін та компанія відчайдушно намагаються реанімувати якусь міфічну Росію» [7]. Фільм мав великий успіх у прокаті не тільки в Росії, а й в Україні. А українські телеканали намагалися якнайшвидше продемонструвати цю картину своїм глядачам [1].

Та викликає здивування навіть не те, що українська аудиторія так легко сприйняла декламовані у фільмі ідеї російського духу, а те, що далеко не всі побачили в ньому явну антиукраїнську пропаганду. Зокрема, під час засідання колчаківського уряду, який жде повідомлення про довгоочікуване з'єднання військ Денікіна і верховного правителя Сибіру, стає відомо про «измену первого украинского полка, перешедшего на сторону большевиков». Пересічний глядач підсвідомо пов'яже невдачу білих з діяльністю «українських зрадників». Окрім цього, головний герой фільму, Колчак вимовляє фразу «Украина отдана немцам», нібито заперечуючи існування УНР як незалежної держави та зображення її як маріонетку Німеччини.

У 2009 році на екрани вийшла стрічка спільного виробництва Росії, України та Польщі режисера В. Бортко «Тарас Бульба» [26]. Екранізація повісті М. Гоголя про одну з найгероїчніших сторінок української історії, натурні знімання в Хотині, Кам'янці-Подільському, Криму, Києві, залучення голлівудських експертів – усе це не змогло приховати відвертий антиукраїнський наратив, та, здається, автори і не намагалися його приховати.

Головне посилення екранізації «Тараса Бульби» зчитується просто і швидко: це фільм на славу російської землі, російського народу та російської зброї. Запорізька Січ за фільмом – також частина історії та культури саме Росії. У кінострічці масово використовуються епітети «русский» та фрази «русское товарищество», у той час, коли термін «Украина» якщо і вимовляється, то з неправильним наголосом на другий склад — «УкрАина».

У 2010 році російська пропагандистська машина презентувала новий фільм режисерів Б. Ростова та О. Самохвалова «Ми з майбутнього 2» [24]. Дія фільму розгортається на території сучасної «фашистської» України, сини якої не люблять росіян, співають рок під нацистськими прапорами і безпробудно п'ють. Щоправда, потім і «хохли», і «москалі» знову потрапляють до умов війни з Німеччиною і змушені дружити, нехай навіть «крізь зуби». Але наприкінці, попри те, що на пройденому пліч-о-пліч труднощі, кожен залишається «при своїх» [14]. У фільмі через його ксенофобію відмовились грати майже всі головні актори з першої частини, хоча «впливові люди» намагалися тиснути на них та заставити брати у цьому участь [13].

Цікаво те, що Міністерство культури України спочатку заборонило картину, але перед президентськими виборами 2010 року все-таки дало дозвіл її показати.

Фактично, стрічка підтримує міфологеми про масову підтримку українськими націоналістами німецьких загарбників. Досить карикатурно зображено дивізію СС «Галичина» та упівських вояк. Воїни УПА в картині – немиті, брудні, одягнені в звичайний одяг бандити, що тероризують мирне населення. Щоб довести відданість УПА, двом головним героям-українцям пропонується власноруч розстріляти інших українців, котрі нібито співпрацювали з комуністами.

Окремо слід виділити, що у відверто антиукраїнському фільмі знявся народний артист України Остап Ступка.

У 2012 році світ побачив телевізійний багатосерійний фільм режисера С. Снежкіна «Біла гвардія» [22]. Сюжет серіалу повертається до іншої героїчної сторінки українського народу – Національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Проте українських героїв у картині немає. Не дарма прем'єра серіалу в Росії відбулася в день виборів президента РФ.

Картина знята за Булгаківською «Білою гвардією», проте автори серіалу вирішили прикрасити і без того антиукраїнську історію. Так, наприклад, петлюрівців зображено садистами-антисемітами. Окремо слід виділити петлюрівського полковника Козир-Лешка, якому автори прописали досить цікаві фрази, як, наприклад, рубаючи шаблею глобус, він

каже «як жидівська голова». Або ж в іншій сцені, наказуючи спалити сільську школу, додає, що вона «уся москальського духу набралася». Інший український державний діяч, гетьман Скоропадський, також виявився русофобом, коли зривається на жінку та називає російську мову «собачьей». Це все доповнюється сценою з киянами, які освистують гімн України, та неправильною вимовою українських слів.

Важливо відзначити, що серіал не мав комерційного та рейтингового успіху ні в Росії, ні в Україні, а навіть такі проросійські телеканали, як «Інтер», відмовлялися його транслювати.

У цьому ж 2012 році виходить ще одна пропагандистська стрічка режисера А. Малюкова «Матч» про українську футбольну команду, яку розстріляли через відмову програвати команді нацистів у Києві. Варто почати з основної ідеї – поширення радянського міфу про розстріл «спортсменів-мучеників». Український історик Володимир Гінда каже, що «матч смерті» – розрекламований міф радянських часів, котрий пропагують і нині. У період з 1941-го по 1944 рік по всій території окупованої України відбулося понад 150 українсько-німецьких футбольних поєдинків, понад половина з яких закінчилась перемогою українців. При цьому жоден з матчів не закінчився розстрілом [17].

Окрім цього, у фільмі не обійшлося і без зображення українців як посібників нацистів, які зустрічали німців з хлібом та сіллю і всіляко їм допомагали. У картині навмисно усе українське та усіх україномовних показано в негативному світлі, якому протистоїть позитивне російське та російськомовне. Герої у вишиванках тут обов'язково посібники окупаційного режиму, а поліцаї кричать українською «швидше» поряд з німецьким «schnelle».

У 2014 році у зв'язку з розв'язанням Росією війни проти України та анексією Криму, в українському суспільстві набуває популярності ідея бойкоту російського кінематографа. На фоні цього в жовтні 2014 року Держкіно починає забороняти російські серіали. За словами голови Держкіно Пилипа Ілленка, рішення прийняте з огляду на події в Україні, через які «некоректно зараз буде демонструвати на українських телеканалах ті російські фільми, в яких є відверта пропаганда, на кшталт звеличення силових структур Росії та самої Росії» [6]. 4 червня 2015 року набуває чинності прийнятий П. Порошенко закон про «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного телерадіопростору України» [8]. Тому з 2014 року російський кінематограф поступово зникає з українського медіапростору. Але російська пропагандистська машина не зупиняється.

У 2019 році на російські екрани виходить фільм режисера О. Сидорова «Т-34», у якому образ українця з'являється нібито лише на декілька екранних хвилин [25]. Проте це перша ж сцена у фільмі, у якій екіпаж танку – росіянин, українець та білорус – у якій спеціально обрано саме такий набір національностей. Українець у фільмі – боягуз, який гине першим. А ось білорус та росіянин виживають та перебувають разом до кінця, до кульмінації, до головної битви зі спільним ворогом.

Отже, проаналізувавши вибірку російських фільмів історико-патріотичного спрямування, можна дійти до висновків, що пострадянська російська пропаганда використовувала кінематограф як засіб для поширення антиукраїнських настроїв серед власного населення, а також пропаганди ідей «руського мира» в Україні. Українських історичних діячів, українських героїв зображають неосвіченими русофобами та антисемітами, бандитами, що тероризують місцеве населення. А усе українське та україномовне набуває негативного забарвлення: відбувається повернення до пропаганди сталінських часів, коли україномовний персонаж обов'язково був антагоністом, якому протистояв позитивний російськомовний герой.

Невдала культурна та історична політика влади незалежної України та масовий наступ російських пропагандистів дозволили ідеям «руського мира» глибоко вкорінитися в українському суспільстві, а російську аудиторію підготувати до майбутньої війни. Протягом довгих років українські кінотеатри та телеканали транслювали відверту антиукраїнську пропаганду. Заходи, прийняті у 2014 році щодо заборони російського кінематографа, дозволили частково очистити український медіапростір від проросійських

наративів, результатом чого ми можемо побачити нинішню консолідацію українського суспільства у відповідь на нове вторгнення Російської Федерації.

Український кінознавець Володимир Войтенко відзначає: «Пропаганда – це технологія. Пропаганда – це сокира, якою можна і витесати хрест, і зарубати матір. За таких обставин є лише один арбітр між добром і злом – громадянин. Але ж у нас він несе на собі психологічне тавро тоталітарного режиму» [3]. Тому населенню важливо пояснити, що пропаганда буває не лише тоталітарною і що вона не обов'язково повинна асоціюватися з радянщиною. Пропаганда української національної ідеї перебуває зараз на зародковому етапі, тому її розвиток, актуальний раніше і неймовірно актуальний після повномасштабного нападу Росії, повинен стати ключовим у культурній та національній політиці нашої держави.

Abstract. This work is about the embodiment of the image of the Ukrainian in modern Russian historical cinema, its transformation and main themes. A number of Russian films on anti-Ukrainian propaganda and its main methods are analyzed. The reaction of Ukrainian society to outright xenophobia in Russian films is being clarified. The specificity of studying the topic involves the use of general scientific (research, analytical, synthetic, generalization) and special historical (problem-chronological, historical-comparative, historical-genetic) methods.

Key words: cinema, nationalist, war, propaganda, myth.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. «Адмірал» – найгучніша кінопрем'єра 2008 року на «Інтері». URL: inter.ua/ua/news/admiral-samaya-gromkaya-kinopremjera-2008-goda-na-intere
2. Архангельский А. Готовые убивать. Военно-патриотическое кино сегодня. URL: <http://psyfactor.org/kinoprop/kino8.htm>
3. Війна, яку виграла Росія. URL: universum.lviv.ua/magazines/universum/2008/5/viyna-ros.html
4. Власюк О. С. Кремлівська агресія проти України: роздуми в контексті війни: монографія. Київ: НІСД, 2017. 304 с.
5. Володимир Цибулько. Російська людина вірить телевізору, українська читає все в Інтернеті. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2008/10/13/9090/>
6. В Україні не виходитимуть сім російських фільмів – Держкіно. URL: <http://www.hromadske.tv/culture/v-ukrayini-ne-vikhoditimut-sim-rosiiskikh-filmiv--/>
7. Грабович І. Контр"Адмірал". URL: life.pravda.com.ua/culture/2008/10/17/9289/
8. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного телерадіопростору України». Відомості Верховної Ради України. 2015. № 18, ст. 131. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-19#Text
9. Інформаційні виклики гібридної війни: контент, канали, механізми протидії: аналітична доповідь. За заг. ред. А. Баровської. Національний інститут стратегічних досліджень. Київ, 2016. 109 с.
10. Коваль Д. О., Короткий Т. Р. Інформаційна війна Російської Федерації проти України: оцінка міжнародного співтовариства. URL: dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/7464/Koval_Korotkyi_Information%20Wrfare%20and%20the%20Reaction%20of%20World%20Community.pdf?sequence=1
11. Корунц У. Інформаційна війна як інструмент пропаганди війни: правові підстави протидії. URL: pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/8/56.pdf
12. Левицький В. В. Пропаганда у сучасному російському кінематографі. URL: ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12159/Levytskyi_Propahanda_u_suchasnomu.pdf?sequence=1&isAllowed=y
13. «Мы из будущего-2»: фільм замовили люди, «яким не відмовляють». URL: www.istpravda.com.ua/digest/2010/10/28/1533/
14. Очень «важное» кино. URL: newtimes.ru/articles/detail/16748/
15. Политолог: Образ украинца в российском кино меняется. URL: blogs.pravda.com.ua/authors/okara/4fb3f5a2c3e32/
16. Пропаганда Кремля. Україна заборонила вже близько 400 фільмів країни-агресора. URL: www.radiosvoboda.org/a/27163184.html
17. Українцям не хочуть показувати «матч смерті». URL: www.radiosvoboda.org/a/24545256.html
18. Сегеда С. П., Шевчук В. П. Гібридна війна Росії проти України: історичний вимір. URL: nio.nuou.org.ua/article/view/174147
19. Семенова О. Вітчизняний кінематограф як протидія інформаційній агресії Російської Федерації (на прикладі історико-патріотичного кіно). URL: <http://journal.ndiu.org.ua/article/view/234951>
20. Чому в Україні заборонили «Белую гвардию»? URL: zn.ua/ukr/ART/chomu_v_ukrayini_zaboronili_beluyu_gvardiyu_.html
21. «Адмирал». Реж. Кравчук А., 2008 р. URL: <https://rezka.ag/films/drama/13924-admiral-2008.html>

22. «Белая гвардия». Реж. Снежкін С., 2012 р. URL: <https://rezka.ag/series/drama/14298-belaya-gvardiya-2012.html>
23. «Матч». Реж. Малюков А., 2012 р. URL: rezka.ag/films/drama/641-match-2011.html
24. «Мы из будущего 2». Реж. Ростов Б., Самохвалов О., 2010 р. URL: <https://rezka.ag/films/action/11946-my-iz-buduschego-2-2010.html>
25. «Т-34». Реж. Сидоров О., 2019 р. URL: rezka.ag/films/drama/24942-t-34.html
26. «Тарас Бульба». Реж. Бортко В., 2009 р. URL: <https://rezka.ag/films/action/1107-taras-bulba-2009.html>

УДК 930.1+005:94 (100) «1939/1945»

ІНСТИТУЦІЙНА ДЕКОНСТРУКЦІЯ МІФУ «ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ» В УКРАЇНІ

Д. Г. Сиротюк, О. С. Мармілова

Анотація. В статті розглянуті та проаналізовані інституційні спроби української влади деконструювати міф «Великої Вітчизняної війни». Зокрема, досліджено передумови, прийняття та впровадження пакету декомунізаційних законів 2015 року. Дане дослідження здійснене на основі таких загальнонаукових методів як аналітико-синтетичний, узагальнення та метод деконструкції. Щодо спеціально-історичних методів, то використовувались історико-порівняльний та історико-хронологічний методи. Використання перерахованих методів дозволив всебічно розглянути проблему міфу «Великої Вітчизняної війни».

Ключові слова: Друга світова війна, деконструкція, історичні міфи, пам'ять.

Друга світова війна не лише одна з найбільш трагічних сторінок історії ХХ століття, а й один із базових вузлів уявлень про велич Радянської держави та її правонаступниці. Наразі інтерес до кола питань пам'яттєвих практик щодо війни вийшли за межі наукових дискусій спеціалістів. Російська агресія в Україні та злочинна окупація її територій поставили проблематику Другої світової на новий, практико-орієнтований щабель. Спільний для радянського простору канон «Великой Отечественной войны» багато років «невидимо», а нині, як ніколи явно, воює проти українців та їх незалежності. Це і актуалізує тему пропонованого дослідження.

Щодо історіографії, то міф війни вивчається та досліджується з різних ракурсів. До прикладу, Северова Ольга та Биков Олександр приділяють увагу витокам концепції сучасного історичного міфу, а Ірина Грідіна досліджує у своїх працях питання радянського владного дискурсу по відношенню до Другої світової війни та населення. Цікавою є праця «Війна і міф. Невідома Друга світова», головними редакторами якої є українські дослідники – Володимир В'ятрович, Олександр Зінченко та Максим Майоров. Робота присвячена цілій низці міфів Другої світової війни, створених радянською пропагандою. Український історик Леонід Зашкільняк, в свою чергу, досліджує питання радянських міфів в українській історіографії. Мирослав Гурик, Віталій Лозовий, Катерина Кобченко, Олександр Гриценко та Тетяна Пастушенко у своїх працях розкривають аспекти політики декомунізації, вплив російської держави та пам'яті радянської спадщини на внутрішню політику в сучасній Україні.

Метою дослідження є аналіз та висвітлення інституційних кроків української влади по подоланню міфу «Великої Вітчизняної війни». Задля цього розглянемо законодавчу базу та спроби впровадження декомунізації на місцях.

Російська агресія стала каталізатором змін для української громади в контексті переосмислення великої кількості радянських міфів, включаючи міф про «Велику Вітчизняну війну». Під час подій 2013–2014 рр. «війни пам'яті» перемістилася із політичного простору у сферу революційну, а зрештою і військову. Риторика «Великої Вітчизняної війни» використовувалася Росією як «історичні аргументи» для виправдання анексії Криму, конструювання «Новоросії» та ідеологічного забезпечення військових дій та